

ÎN LEGĂTURĂ CU ROM. „MEREU“.

În „Dacoromania“ vol. I. 270—271 regretatul V. Bogrea a arătat originea cuvântului *merou*, adj. și adv., din ung. *merő* „steif, fest, solid; lauter“, „solidus, rigidus; merus“. Întrucât însă Bogrea n'a avut la îndemână, sau n'a crezut că e necesar să-l prezinte, un material documentar suficient de bogat spre a ilustra prin exemple întregul aspect semantic al cuvântului în românește și nici, cu atât mai puțin, în ungurește, etimologia a fost și este încă privită cu oarecare neîncredere.

Într'adevăr, pe lângă faptul că cuvântul este general la noi, mai are în românește și întrebuințări semantice deosebite de ale cuvântului unguresc. Pe lângă aceasta mai are în limba română și o funcțiune gramaticală caracteristică: e mai ales adverb. În ungurește, în funcțiune de adverb (prin derivare cu sufixele adverbiale *-en*, *-iül*: *merően*, *merén*, *mereven*, *merőiül*, *merejiül*) e întrebuințat mai rar și — cum vom vedea — cu totul cu alte înțelesuri decât în românește. Aceste motive nu pot constitui însă argumente hotărâtoare împotriva explicării din ungurește a cuvântului românesc. Împrumuturile nu aduc cu ele întreagă zestrea lor semantică din limba de origine, ci se împământenesc de obicei numai în anumite întrebuințări, răspândindu-se apoi numai cu anumite sensuri, din care, cu timpul, limba adoptivă dezvoltă sensuri și funcțiuni nouă.

Ca adjectiv cuvântul a fost împrumutat, cu toate accepțiunile lui, din ungurește, numai în sec. XVII; funcțiunea și sensurile lui ca adverb s'au dezvoltat pe teren românesc.

În funcțiune de adjectiv, în românește are următoarele sensuri proprii: (în Sălaj, Moldova și în Dobrogea; despre un trunchiu de brad s. despre orice bucată de lemn) „nedespicat,

rotund“ (ȘEZ. II 42, XIX 12, VAIDA¹); „fără noduri“ (ȘAI-NEANU, D. U.), „obleț“ (SCRIBAN, D.), „drept, oblu“ („Dacoromania“ I 270, cf. ANON. CAR.); „neretezat“ (ION CR. XIII 50), deci „în posesiunea tuturor calităților care-i asigură rezistența, soliditatea, „întreg“. Un sens identic, sau aproape identic, are cuvântul (vechiu) unguresc: *Az nád hézagos, a fa merő, erős, vastag* (= trestia e găunoasă, lemnul s. copacul e negăunos, tare, gros), într'un text din a. 1643 (cf. SZARVAS G. — SIMONYI ZS., *Magyar nyelvtörténeti szótár*, vol. II, Budapest, 1891, col. 781) traduce în ungurește lat. „lignum solidum“, tot așa cum ung. *ha a csont merő volna* traduce pe lat. „si os continuum esset“ (16.).

În scrisul cronicarilor moldoveni din sec. XVII—XVIII și azi popular (dar numai regional, în Transilvania și la Românii din Serbia), găsim (*pod*) *mereu*, în înțeles de „(pod) lung, continuu, care se întinde neîntrerupt în spațiu, dela un mal până la celalalt; fix, stabil, permanent; solid, rezistent“, în opoziție cu „(pod) umblător, sau plutitor“: *Turcii fac poduri mereae pre coșuri peste Nistru*. LET. I ³²⁴₂₁, cf. ib. II ¹⁴₂₈, ²⁹⁰₂₁, ³³³₃₀, III ¹⁹₁₉, etc. *De s'ar face-un pod mereu, Pod mereu peste Brașeu*. RETEGANUL, CH. 72, id., TR. ⁹⁶₂₂, JARNIK-BÂRSEANU, D. 140. *Făcea și pod mereu Să treacă și Murgu meu*. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 114. Avem de a face cu un sens special românesc, desvoltat din acela de „solid, rezistent“ pe care-l are cuvântul unguresc în întrebuintări ca: *merő hajazat* (= coperiș), *merő padlás* (= podul casei) dintr'un text din a. 1635 (cf. SZARVAS—SIMONYI, l. c.).

Din sensul de mai sus a rezultat apoi și acela de „întins, vast, care se extinde până departe; care formează un singur tot s. o singură bucată“ (despre o suprafață de teren): *Pădurile meree, adică codrii*. URICARIUL, I 346, cf. ib. XI 264. *Codri* (ALECSANDRI, P. I 29, II 90, id. P. P. 194, DRĂGHICI, R. 154), *câmpii* (ALECSANDRI, P. P. 198) *merei*; *loc MÂNDRESCU*, P. P. 198), *sat* (JARNIK-BÂRSEANU, D. 29), *deal* (ib. 30) *mereu*, etc., în strânsă legătură cu sensul cuvântului unguresc din exemple ca: *Az sirnek ajtoira nagy merő*

¹) Utilizez abrevierile *Dictionarului Academiei Române*.

követ hengereitette (= la ușa mormântului a prăvălit o piatră mare), într'un codice din 1508 (cf. SZARVAS—SIMONYI, l. v.).

Prin apropierea de formă cu lat. *mērus*,-a, -um, ung. *merő* a împrumutat, întâi în traduceri desigur, sensul cuvântului latin, de „limpede, curat, adevărat, autentic“, despre noțiuni abstracte mai ales, și numai rar despre noțiuni concrete, ca în *merő arany*, *merő vér* (= aur, sânge curat, nobil). În scrisul moldovenesc din sec. XVIII, adjectivul românesc apare cu sensul de „curat (și masiv), veritabil, autentic, pur“ (despre o piatră, mai ales despre o piatră prețioasă sau despre un bloc de metal): *Câmpul cu otava înverzea, cât ochilor peste tot, tot o tablă de zmaragd mereie a fi să părea*. CANTEMIR, IST. 125. *Iaste întru această biserică o biserică mai mică făcută, a lui Litus, numai dintru o piatră. Și în lung și în lat iaste di 40 coți, însă di o piatră meriaia. Și tot acoperemântul iarăși o piatră singură, preste tot meriae*. HERODOT, 139.

Din sensul propriu de (*lemn*) *mereu* s'a născut, poate pe teren românesc, cel figurat, de „țeapăn“, „(om) paralizat“ (Com. RĂDULESCU-CODIN), „damblagiu“ (id. Î. 351, cf. „Dacoromania“ I 270), deși (aproape) același sens îl are și cuvântul unguresc: *merő nyaku* „obstipus, tetanicus“, *merő lábú* „solidipes“, *merő test* „trup țeapăn, amorțit.“

Nici unul din sensurile românești ale cuvântului în funcție de adverb nu prezintă analogii cu ale adverbului unguresc.¹⁾ În ungurește adverbul are o legătură de sens cu adjectivul mai intimă decât la noi, căci însemnează: (în legătură cu verbe care exprimă o stare s. ținută) „țeapăn, rigid: tare, solid; violent, strașnic, (a privi) fix, inholbat.“ În românește, adverbul se întrebuițează în legătură cu verbe care exprimă o acțiune, o mișcare, și apare în texte abia dela începutul sec. trecut.

Din sensul general al adjectivului, de: „care se extinde (în orice direcție) în spațiu“, a luat naștere acela de: „care se extinde, care durează în timp“ pe care-l are adverbul.

¹⁾ Singurul exemplu care ar desmînți această constatare îl găsim într'un cântec popular din Transilvania: *Sângele pica n'chegat, cu măsele-amestecat. Așa de mereu* (= zdravăn, vârtos) *i-a dat*. BIBICESCU, P. P., 303. E desigur o influență nouă a cuvântului unguresc.

La noi (în toate regiunile românești, afară de Banat, S.-V. Transilvaniei și S. Crișanei) adverbul indică durata sau repetiția unei acțiuni și însemnează: „neîncetat, neîntrerupt, neconținut, într'una, continuu, neobosit, asiduu, succesiv; tot mai mult; pururea, veșnic”: *Ochii facă-se izvoare și curgă de-acum mereu*. KONAKI, P. 98. *O pajură mare se înalță mereu*. ALECSANDRI, P. I 197. *Mereu gândesc cum ne iubirăm*. EMINESCU, P. 219. *Mereu (= repetat) îmi spunea mama...* CREANGĂ, A. 116. *Sasu mă căta mereu*. MARIAN, SAT. 190. *Mereu se depărta de sat bătrânul*. COȘBUC, F. 88.

Printr'o evoluție de sens, petrecută pe teren românesc, din acela figurat al cuvântului unguresc, de „greoiu, stângaciu”, s'a ajuns la noi (în Banat, S. Crișanei și în S.-V. Transilvaniei, în opoziție cu „iute”, „tare”, „repede”) la sensul de „încet, câtinel, cătingan (cf. ALRM. I 141), fără grabă, domol, lin”, în legătură cu verbe ca „a lucra”, „a umbla”, etc. Printr'o evoluție și mai înaintată apoi (în Banat și Oltenia), a ajuns să însemneze „liniștit, calm”: *Stați, băieți, mereu!* (PAMFILE, D. 61); *stai mereu!* = „stai la un loc, lasă-mă'n pace” CIAUȘANU, V. În Munții Apuseni cuvântul are și sensul de „încet, cu glasul coborât, șoptit”: *Vorbește mai mereu, nu striga așa tare*.

Dintre variantele formale ale cuvântului românesc atrag atenția asupra formei — creiată prin schimbul terminației cu sufixul diminutiv *-ciu* — *mereiu*, *-cie* (ȘEZ. II 52, ION CR. V 375) și asupra aceleia cu accentul schimbat — sub influența lui *miériu* — *mériu*, *-ie* = „țeapăn” (BARCIANU). Derivate nu are decât adverbul, și numai diminutive, în sens de „încet, fără grabă”: *mereór*, *mereuás* (LB); *meréuț* „încetișor; comod; pe nesimțite, cu băgare de seamă, tiptil, binișor; blând” (cf. ȚICHINDEAL, F. 104, CĂTANĂ. P. B. II 129, DOINE, ¹²⁹/₆).

ȘT. PAȘCA